

Námsskipan

Serbreyt

(Upp til fýra ára undirvísingargongd)

MENTAMÁLARÁÐIÐ

Juni 2016

Innihald

1. Samleiki	4
2. Endamál	4
3. Tímatal.....	5
4. Innihald (øki)	5
Kjarnaøki	5
At hava ávirkan á egin lívskor	6
At skapa sær eitt innihaldsríkt lív.....	6
At skapa sær eitt virkisfært lív.....	6
Ískoytisøki.....	6
5. Førløikamál	6
Støðisførløikar.....	6
At virða	7
At samskifta	7
At kann	8
At skapa	8
6. Eftirmeting og próvtøka	9
Eftirmetingar.....	9
Prógv og próvtøkuhættir.....	9
7. At skipa undirvísing	10
Didaktiskar meginreglur.....	10
Arbeiðshættir	11
Samstarv	11
Lívløng læring.....	11

1. Samleiki

Yvirskipaða málið við serbreytini er at geva ungum við serligum avbjóðingum møguleika at nýta sínar gávur og førleikamenna seg út frá tí støði, tey eru á. Serbreytin er ætlað teimum, ið eru tarnað at gjøgnumføra miðnám undir vanligum treytum, hóast teir stuðulsmøguleikar, sum eru í vanligu skúlaskipanini.

Sambært § 24 í *ST-sáttmálanum um rættindi fyrri einstaklingar, ið bera brek*, hava fólk við breki rætt til javnbjóðis møguleikar í eini innkluderandi útbúgvingarskipan á øllum stigum - og læring fyrri lívið. Við støði í meginregluni um innklusjón eru serbreytir skipaðar og staðsettar í vanligu miðnámsskúlunum.

Serbreyt er eyðkend av, at hon ikki hevur vanligu upptøkukrøvini og ikki miðar eftir vanligum miðnámsprógvi. Undirvísingin byggir á læriætlan, sum er gjørd til einstaka næmingin og tekur støði í námsskipanini.

Serbreyt á miðnámi er ætlað ungum eftir loknan fólkaskúla og upp til 25 ára aldur.

2. Endamál

Undirvísingin á serbreytini hevur triggjar yvirskipaðar tættir, sum saman hava til endamáls at menna sjálvstøðuga lívsførslu, so at næmingurin við lokið skúlaskeið hevur ment førleikar at skapa sær eitt innihaldsríkt og virkisført lív við ávirkan á egin lívskor. Serbreytin fevnir um:

1. Førleikar at hava ávirkan á **egin lívskor**
 - kenna egnan tørv, avmarkingar og førleikar
 - virða onnur og virða aðrar áskoðanir
 - menna førleikar at bera fram egnar áskoðanir
 - kenna rættindi og skyldur í samfelagnum
 - menna førleikar at skipa sín gerandisdag skynsamt
2. Førleikar at skapa sær eitt **innihaldsríkt lív**
 - menna lesi- og skriviførleikar

- menna samskiptisevni munnliga, skrivliga ella á annan hátt
 - fáa kunnleika til og menna førleika at nýta fremmandamál
 - menna talfatan og rokniførleikar
 - menna førleikar at skilja og fáa innlit í nær- og fjarumhvørvi
 - menna vitan og vanar um rørslu og heilsu
3. Førleikar at skapa sær eitt **virkisført lív**
- menna handaligar og yrkisligar førleikar
 - fáa kunnleika til og innlit í trygd og trivnað á arbeiðsplássi
 - menna og málrætta virkisførleikar til yrki ella útbúgving

3. Tímatal

Serbreytin er fyra ára breyt, har undirvíst verður umleið 28 undirvísingartímar um vikuna í umleið 40 vikur árliga. Útbúgvingin er skipað við undirvísing, mennandi arbeiðsuppgávum og starvsvenjing. Útbúgvingin og undirvísingartíðin verður lagað til tørvin hjá tí einstaka næminginum.

4. Innihald (øki)

Serbreytin er skipað við støði í yvirskipaðu tættunum í endamálsorðingini.

Kjarnaøki

Á serbreytini eru trý ymisk kjarnaøki, sum svara til umleið til 1/4 av útbúgvingartíðini hvørt. Kjarnaøkini umskarast og virka fyri ein stóran part saman í undirvísingini:

At hava ávirkan á egin lívskor

er at kenna egnan tørv, avmarkingar og førleikar, kenna rættindi og skyldur í samfelagnum og at virða onnur, menna førleikar at bera fram egnar áskoðanir og at virða aðrar áskoðanir, menna førleikar at skipa gerandisdagin skynsamt.

At skapa sær eitt innihaldsríkt lív

er at menna lesi- og skriviførleikar, menna samskiftisevni munnliga, skrivliga ella á annan hátt, menna talfatan og rokniførleika, fáa kunnleika til og førleika at nýta fremmandamál, menna førleikar at skilja og fáa innlit í nær- og fjarumhvørvi, menna vitan og vanar um rørslu og heilsu.

At skapa sær eitt virkisfært lív

er at menna handaligar og yrkisligar førleikar, fáa kunnleika til og innlit í trygd og trivnað á arbeiðsplássi, menna og málrætta virkisførleikar til ávís yrki ella framhaldandi útbúgving.

Ískoytisøki

Ískoytisøki fevna um áleið 1/4 av breytini. Ískoytisøki eru ætlað at arbeiða víðari við einum ella fleiri kjarnaøkjum ella at menna aðrar viðkomandi førleikar. Ískoytisøki skulu vera við til at menna førleikar næmingsins samsvarandi teimum førleikamálum, ið ásett eru í einstaklingslæriætlanini. Endamálið við ískoytisøkjum er at geva skúlum og útbúgvingarleiðum rúm fyri serligum eyðkennum og arbeiðsháttum og at laga útbúgvingina til einstaka næmingin.

5. Førleikamál

Á serbreytini taka førleikamálini støði í kjarna- og ískoytisøkinum, sum eru grundað á almennu støðisførleikamálini í føroysku útbúgvingarskipanini. Á serbreytini vera kjarna- og ískoytisøki ment út frá tí støði, hvør einstakur næmingur er á.

Støðisførleikar

Støðisførleikar eru grundleggjandi førleikar, sum menniskju vanliga ogna sær tíðliga í lívinum, og sum mugu stimbrast og mennast alt lívið. Fyri summi mugu hesir førleikar lærast, stimbrast og mennast grundleggjandi. Støðisførleikar hava avgerandi týðning fyri, at kunnleiki, vitan og førleikar verða ment í øllum lærugreinum. Støðisførleikar eru við til at

menna sannkenning, virðing, hugflog og evni til stöðutakan og sjálvirkni. Undirvísingin skal virka fyri, at næmingurin fær hug og sinni at læra og geva sítt íkast til kjak og loysnir.

Í hesum sambandi eru fyra stöðisfórleikar lýstir við atliti at teimum fortreytum, sum eru galdandi fyri serbreytina. Á serbreytini verður dentur lagdur á at menna fórleikarnar:

- at virða
- at samskifta
- at kanna
- at skapa

At virða

At virða er at virka fyri góðari samveru millum menniskju og fyri góðum samanspæli millum menniskju, náttúru og umhvørvi. Virðing fremur tryggleika og trivnað, ið eru fortreytir fyri gagnligari menning. Undirvísingin skal virka fyri, at hvør einstakur næmingur kennir seg sæddan, hoyrdan og virdan. Harumframt skal undirvísingin leggja dent á, at næmingurin sýnir virðing fyri tí umhvørvi og teimum menniskjum, hann er saman við.

Fórleikin at virða miðar á serbreytini eftir, at næmingurin skilir tær ymisku fortreytirnar, ið øll menniskju hava í lívinum, og lærir at virða tørv og sjónarmið hjá øðrum, uttan mun til aldur, kyn, húðarlit og lívsáskoðan. Undirvísingin skal leggja dentin á, at næmingurin lærir at virða sín egna tørv og tað nátturutilfeingið, vit øll eru bundin at. Harumframt skal áherðsla leggjast á at læra at virða tær skyldur og tey rættindi, sum fólkaræði byggir á og tær siðvenjur og reglur, sum eru galdandi á arbeiðsmarknaðinum og í samfelagnum annars. Týðningarmikil táttur í undirvísingin er at læra næmingin at hava virðing fyri, at ymiskar mentanir og samfeløg kunnu byggja á onnur virði enn hansara egnu.

At samskifta

At samskifta snýr seg um fórleikan at bera fram hugsanir og sjónarmið munnliga, skrivliga ella á annan hátt. At samskifta snýr seg eisini um at lesa, at rokna og at nýta tøknilig amboð, ið tæna samskiftinum millum manna.

Fórleikin at bera fram hugsanir og sjónarmið miðar á serbreytini eftir at arbeiða við venjingum í ymiskum samskiftisstöðum, við ymiskum samskiftishættum og hóskaði til høvið.

Fórleikin at lesa og skriva er týðandi fortreyt fyri samskifti og lærdómi í lívinum. Á serbreyt verður dentur lagdur á at menna lesi- og skrivifórleika út frá tí stöði, næmingurin er á.

Førleikin at rokna miðar á serbreytini eftir at menna rokniførleika til gerandisnýtslu, t.d. talfatan, egin peningaviðurskifti, tíðar- og rúmfatan. At rokna er eisini at hugsa skilvíst og loysa vandamál.

Førleikin at nýta tøknilig amboð fevnir á serbreytini um, at menna førleikan at brúka kunningartøkni, ið er ein fortreyt fyri øllum fjarskifti og fyri summar næmingar ein fortreyt fyri øllum samskifti. Í undirvísingini verður dentur lagdur á, at næmingurin virðir tær etisku reglurnar, tá ið samskift verður við kunningartøkni.

At kanna

At kanna er ein íborin førleiki. At granska er at eygleiða, undrast, finna svar og gera royndir. Gevast skal gætur, at hesir førleikar verða mentir frá lægsta til hægsta stig.

Førleikin at kanna miðar á serbreyt eftir at eggja forvitni næmingsins og stimbra hug og dirvi hansara at seta spurningar og at leita sær ráð og vitan um lívsins viðurskifti. Miðað verður eftir, at næmingurin lærir at leita upp og ogna sær viðkomandi vitan, ið krevst til eina sjálvstøðuga og virkisföra lívsfórslu. Við dómum og venjingum verður dentur lagdur á, at næmingurin lærir og mennir førleikan at søkja vitan í bókum, á netinum, í samskifti við onnur og í nærumhvørvinum. Harumframt skal næmingurin læra at virða meginreglurnar fyri upphavsrátt.

At skapa

Forvitni, spæl og hugflog eru eginleikar, sum serbreytin skal varða um og gera gagn av. At skapa er ein førleiki, ið kann vinnast við lærdómi.

Førleikin at skapa miðar á serbreytini eftir, at næmingurin lærir og mennir førleikarnar at hugsa, tala og skriva sjálvstøðugt, og at menna hugskot og hugmyndarevni síni og at skapa hesi í verki. Næmingurin skal gerast tilvitaður um og eggjast til at líta á egin evni, so hann gerst førur fyri at skipa gerandisdagin á ein skynsaman og gagnligan hátt. Við atliti at búningarstigi og gávum næmingsins verður arbeitt miðvíst við skapandi tilgongdum, sum fremja íblástur og stimbra hugflogið.

6. Eftirmeting og próvtøka

Eftirmetingar

Eftirmeting av førleikamálum verður gjørd við støði í kjarna- og ískoytisøkjunum samsvarandi einstaklingslæriætlan¹. Eftirmetingin av undirvísingin, sum er lögð til rættis til einstaka næmingin, má lagast til samsvarandi. Næmingurin skal eftirmetast hálvárliga við støði í málunum í einstaklingslæriætlanini. Miðvís og skipað eftirmeting verður skjalfest, har alt virksemi verður greinað í ymisk førleikastig, sum skulu eftirmetast, og so hvørt geva móguleika at fara víðari. Grundhugsanin við skipaðari eftirmeting er at kunna skjálprógva allar førleikar. Fyrsta stigið í skipaðu eftirmetingini er kunnleiki til eitt evni/øki, annað stigið er førleikin at brúka/duga evni/øki og triðja stigið er sjálvbjargni (skapa/evna) í uppgávuni.

Prógv og próvtøkuhættir

Hvør einstøk lærugongd verður eftirmett við hóskaði og viðurkendari eftirmetingarskipan, sum sigur, hvørjar førleikar næmingurin hevur. Talan skal vera um førleikar innan kjarna- og ískoytisøkini. Talan skal vera um í minsta lagi eina skjálprógvaða eftirmeting hálvárliga, sum samanlagt geva í minsta lagi átta skjálprógvaðar eftirmetingar av lærugongdum, har tvær eru innan hvørt kjarnaøki og tvær innan ískoytisøki. Myndilin niðanfyri vísir kravdu kjarna- og ískoytisøkini og dømi um móguligt innihald í lærugongdum.

Kjarnaøkini → Støðisførleikar (virða, samskifta, kanna, skapa) Lærugongdir ↓	Ávirkan á egin lívskor <i>2 próvtøkur</i> Skeið í lærugongdini	Innihaldsríkt lív <i>2 próvtøkur</i> Skeið í lærugongdini	Virkisfært lív <i>2 próvtøkur</i> Skeið í lærugongdini	Ískoytisøki <i>2 próvtøkur</i> Skeið í lærugongdini
Dømi: Yrki, skúli og gerandisdagur	Dømi: atferð og kropsmál	Dømi: Mál og samskifti	Dømi: Leggja til rættis og føra út í lívið, t.d. ferðir, fundir ella annað	Dømi: Handils- og skrivstovuyrki
Dømi: Samborgaraskapur	Dømi: fólkaræði og ávirkan			
Dømi: Sjálvstøðug lívsfærsla		Dømi: skipa og menna frítíðarlív		

¹ Sí frymil til einstaklingslæriætlan

Frávik frá hesum krøvum kann verða givið einstøkum næmingum. Næmingar, ið megna at taka einstakar lærugreinir á vanligum miðnámsstigi, fáa sjálvsagt prógv í hesum lærugreinum sambært galdandi reglum, t.d. sum stakgreinaprógv.

Eftir lokið skúlaskeið fær næmingurin eitt serbreytarprógv við skjalprógvaðu førleikum.

7. At skipa undirvísing

Undirvísingin á serbreytini tekur altíð støði í teimum førleikum, ið næmingurin hevur við sær. Undirvísingin byggir á einstaklingslæruætlan, sum er gjørd til einstaka næmingin, og sum leggur dent á sjálvstøðuga lívsførlsu eftir lokið skúlaskeið. Við eini umfatandi og heildarskoðandi undirvísing á serbreytini krevst ein neyv samskipan av skúladegnum. Undirvísingin verður lögð til rættis sum heildarætlan við atliti at kjarnaøkjunum og ískoytisøkinum. Dømi um at skipa undirvísingina sæst á myndlinum niðanfyri.

Blokk	mánadagur	týsdagur	mikudagur	hósdagur	fríggjadagur
1	Mál og mentan	Yrkisfak	Mál og mentan	Yrkisfak	Rørsla og heilsa
2	Náttúruvísindi	Yrkisfak	Náttúruvísindi	Yrkisfak	Rørsla og heilsa
	<i>Døgurðasteðgur</i>	<i>Døgurðasteðgur</i>	<i>Døgurðasteðgur</i>	<i>Døgurðasteðgur</i>	<i>Døgurðasteðgur</i>
3	Samanspæl	Yrkisfak	Samanspæl	Yrkisfak	

Didaktiskar meginreglur

Í undirvísingini er umráðandi, at kjarna- og ískoytisøki renna saman í eina heild, og at undirvísingin byggir á eina heildarætlan. Fyri at tryggja stigvøkstur er neyðugt, at sett verða ávegismál, sum hjálpa næminginum fram móti endaligu málunum. Umráðandi er eisini, at starvsfólkatoymið er tilvitað um fortreytirnar hjá einstaka næminginum og tillagar undirvísingina eftir einstaka næminginum. Starvsfólkatoymið fyrireikar og skipar undirvísingina bæði einstaklingslæriætlan og ávegis mál og felags ætlan fyri serbreytina.

Arbeiðshættir

Endamálið við teimum ymsu arbeiðshættunum er at menna ymisku førleikar t.d. at leita upp og ognar sær viðkomandi vitan, at granska, at arbeiða sjálvstøðugt, at seta sær mál og at arbeiða evnislagað og miðvíst, at arbeiða tíðaravmarkað, at samstarva, at samhugsa, at brúka og hugsa vitan í nýggjum høpi, at leggja til rættis og evna til eitt avrik, at brúka ymisk háttaløg, at hugsa nýtt og verkseta, at hugsa djúpari og breiðari um ávíst evni, umframt at taka á seg ábyrgd og sýna virðing.

Starvsfólkatoymið eigur at grundgeva og lýsa endamálið við ávísnum arbeiðshátti við støði í einstaka næminginum.

Samstarv

Toymissamstarv millum starvsfólkini er neyðugt og bindandi á serbreytini. Samstarvið fevnir um felags fyrireiking av lærugongdum við felags tímum og felags tvørfakligum evnum fyri soleiðis at geva næmingunum fleiri ymiskar tilgongdir til sama evni.

Toymissamstarv skal gagna næminginum at síggja lærugongdirnar sum partar av størri heild og sum eina brúgv til sjálvstøðuga lívsførslu eftir lokið skúlaskeið. Harumframt skal toymissamstarvið stimbra evnini hjá næminginum at samstarva og síggja samanhangir, sum eru avgerandi, tá ið næmingurin fer undir víðari lestur ella út á arbeiðsmarknaðin.

Lívlong læring

Umráðandi er, at næmingurin gerst tilvitaður um samfelagsliga og persónliga týðningin av tí menniskjaliga og samfelagsliga tilfeingi, útbúgving er. Tí skulu næmingar eggjast til at umhugsa sína egnu framtíð og seta sær persónlig mál, har starvsfólkatoymið leggur lag á og skapar umstøður, sum stimbra hugin til at læra nýtt alt lívið.